

STEFAN BIAŁOBOK

OCHRONA DRZEW

Dzikie drzewa owocowe bardzo rzadko dorastają do sędziwego wieku i osiągają rozmiary, które pozwalałyby je zakwalifikować jako pomniki przyrody. Jest to zapewne główną przyczyną, dla której zarejestrowano tylko 35 pomnikowych drzew, 3 z nich to jabłonie, a 32 grusze. Z rodzaju *Cerasus* nie jest w Polsce chronione ani jedno drzewo pomnikowe*. Tak znaczna przewaga grusz — pomników przyrody nad podlegającymi tej formie ochrony jabłoniami ma związek z długowiecznością grusz oraz z ich walorami ozdobnymi w płaskim i monotonnym krajobrazie polskiego niżu. Tę właśnie rolę gruszy w środowisku wsi polskiej utrwalił Adam Mickiewicz w „Panu Tadeuszu”. Sądzę też, że wartościom smakowym owoców dzikiej gruszy możemy zawdzięczać, że pozostawiono ich tak wiele na miedzach, w małych gospodarstwach indywidualnych.

Zupełny brak pomnikowych czereśni zdaje się być wynikiem stosunkowo krótkiego ich życia. Spotyka się wprawdzie duże drze-

*) Informacje o chronionych dzikich drzewach owocowych otrzymałem od Konserwatorów Przyrody z następujących województw: białostockiego, bydgoskiego, ciechanowskiego, częstochowskiego, katowickiego, krakowskiego, leszczyńskiego, łomżyńskiego, nowosądeckiego, siedleckiego, tarnobrzeńskiego i stołecznego warszawskiego. W pozostałych województwach dzikie drzewa owocowe nie są chronione jako pomniki przyrody. W istniejących parkach narodowych wymienione drzewa owocowe nie są specjalnie chronione. Za nadesłanie mi tych cennych informacji składam wyżej wymienionym instytucjom, jak też osobom, które je reprezentują, najserdeczniejsze podziękowania.

Lp.	Gatunek	Województwo, gmina, miejscowość	Obwód na wysoko- ści 1,30 m w cm	Wysokość drzewa w m	Przybli- żony wiek	Uwagi
1	2	3	4	5	6	7
		BIAŁOSTOCKIE				
1	grusza pospolita	KNYSZYN	270	10	200	
2	grusza pospolita	JASKRA				
3	grusza pospolita	SIDRA				
		JURASZE	220	15	150	
		NOWY DWÓR				
4	grusza pospolita	HOLAKI	240	13	150	
		DĄBROWA BIAŁO- STOCKA				
		GRZEBIENIE	172	10	80	
5	jabłoń dzika	DĄBROWA BIAŁO- STOCKA				
		GRZEBIENIE	134	10	65	
		BYDGOSKIE				
6	grusza pospolita	WARLUBIE				
		BZOWO	152	9	90	Na przydrożnej skarpie
		CIECHANOWSKIE				
7	grusza pospolita	CIECHANÓW	630	17		Na gruncie ornym w są- siedztwie obejścia Z. Ko- łakowskiego
		RUTKI BORKI	na wys. 0,8 m			

8	grusza pospolita	GOŁYMIN MORAWKI WICHERKI	269	13		W sąsiedztwie dawnego dworku
9	grusza pospolita	CZĘSTOCHOWSKIE WOŹNIKI ŚLĄSKIE LUBSZA	354	17	30	W ogródku, obok domu w którym mieszkał poeta śląski Józef Lompa
10	grusza pospolita	KATOWICKIE KATOWICE	56	15	200	Na skrzyżowaniu ulicy Poniatowskiego i Kościuszki
11	grusza pospolita	CHRUSZCZOBRÓD BUGAJ	140	15	200	Park Rolniczego Zespołu Spółdzielczego „Zgoda”
12	grusza pospolita	ŚLĄWKÓW	330	12	150–200	Sad przydomowy Piotra Marca ul. Ogrodowa
13	grusza pospolita	ŚLĄWKÓW	150, 200, 205(3 ko- nary)	10	180	Na gruncie A. Bienia ul. Krzywoda 7. Obok pomnika dla uczczenia powieszonych przez hitlerowców Polaków na tej gruszy w 1943 roku
14	grusza pospolita	KRAKOWSKIE WIELICZKA SIERCZA	385			W parku klasztoru SS Urszulanek
15	grusza pospolita	LESZCZYŃSKIE KROBIA GOGOLEWO	270	16	80	W parku miejskim, od zachodu dziupla o średnicy 17 cm
16	grusza pospolita	JEMIELNE ZDZIESŁAWICE	150	13	100	Przy drodze w kierunku Chobieni

1	2	3	4	5	6	7
17	jabłoń dzika	ŁOMŻYŃSKIE KOLNO ZALESIE	95	9,5		Przy domu Stanisława Długozimy, wieś Zalesie W tym województwie licznie występują grusze na polach
18	grusza pospolita	NOWOSĄDECKIE CZORSZTYN HUBA	140	25		Obok budynków gospodarczych
19	grusza pospolita	LIMANOWA LIMANOWA	255	12		W obrębie budynków gospodarczych
20	grusza pospolita	MUSZYNA MUSZYNA ZŁOCKIE	270	15	100	Na parceli prywatnej
21	grusza pospolita	BUKOWINA TATRZ. KUROWSKI WIERCH SZCZAWNICA	240 785, 87 178, 287		200	Na parceli prywatnej W parku sanatorium „Świerki”
22	grusza pospolita	SIEDLECKIE WILGA PODOLE NOWE	252	17		Obok zabudowań Tadeusza A. Kurka
23	grusza pospolita	CERANÓW CERANÓW	110, 168, 94	11, 15, 12		W alei lipowej przy drodze Ceranów — Sterdyń
24	jabłoń dzika	TARNOBRZESKIE CERANÓW CERANÓW	65	7		W uprzednio podanej alei

25	grusza pospolita	IWANISKA PRZEPIORÓW	250	13	W parku podworskim
26	grusza pospolita	ĆMIELÓW PRZEUSZYN WARSZAWSKIE	300	12	Teren RSP Przyuszyn, na skraju wąwozu
27	grusza pospolita	WARSZAWA MOKOTÓW	230	12	Działka pomiędzy ul. Kretonową i Moczydłowską
28	grusza pospolita	MOKOTÓW	200	10	ul. Krasnowolska 54
29	grusza pospolita	PRAGA PÓLN.	220	14	ul. Żołnierska na poboczu (uszkodzona)
30	grusza pospolita	GRODZISK MAZO- WIECKI KSIĘŻENICE	230	12	Przy drodze, na polu M. Kędzierskiego
31	grusza pospolita	GRODZISK MAZO- WIECKI KSIĄŻENICE	200	14	Na gruntach J. Justyńskiego
32	grusza pospolita	KONSTANCIN-JE- ZIORNA	210	18	ul. Literacka na skraju rezerwatu „Łęgi Oborskie”
33	grusza pospolita	WIĄZOWNIA			W zabytkowej alei
34	grusza pospolita	ZAMAJDAN-OLSZYN			2 grusze
35	grusza pospolita	PIASECZNO PILAWA	300	16	Przy drodze Pilawa-Góra Kalwaria

wa tego gatunku, ale w porównaniu z jabłonią i gruszą zamierają one dość szybko.

Z danych zamieszczonych w tabeli 1 wynika, że liczniejsze skupienia pomnikowych grusz w krajobrazie rolniczym spotyka się w województwie konińskim i łomżyńskim, oraz na obszarach gęsto zasiedlonych w Warszawie oraz jej najbliższych okolicach. Drzewa chronione rosną najczęściej na gruntach prywatnych, koło zabudowań, przy drogach polnych oraz w parkach wiejskich. Chronione drzewa gruszy rosną też w sąsiedztwie miejsc pamięci narodowej, jak np. w Sławkowie przy ulicy Krzywoda, na gruncie A. Bienia (woj. katowickie) obok pomnika postawionego dla uczczenia pamięci Polaków powieszonych w 1943 roku przez hitlerowców. Chroniona, pamiątkowa grusza rośnie również w Lubszy (woj. częstochowskie) obok domu, w którym mieszkał poeta śląski, Józef Lompa.

Do najokazalszych pomnikowych grusz należy zaliczyć drzewo w Rutkach-Borkach (woj. ciechanowskie), które na wysokości 80 cm osiągnęło obwód pnia 630 cm i które ma 17 m wysokości. Obwody pni na wysokości 130 cm są dobrym wskaźnikiem „okazałości” drzew pomnikowych. Do największych pomnikowych osobników *Pyrus communis* należą:

- drzewo w miejscowości Lubsza w województwie częstochowskim, mierzące 354 cm obwodu
- drzewo w Sławkowie w województwie katowickim — 330 cm
- oraz drzewa w Sierczy (woj. krakowskie), Przyuszyńcu (woj. tarnobrzeskie) i Pilawie (woj. stołeczne warszawskie), mierzące po 300 cm.

Chronione, pomnikowe grusze są na ogół niewysokie. Najwyższa grusza objęta tą formą ochrony rośnie w miejscowości Huba w województwie nowosądeckim i mierzy 25 m, jednak wysokość ogromnej większości grusz nie przekracza 15 m.

Chronione osobniki gruszy pospolitej, a szczególnie drzewa rosnące wokół zabudowań mogą być bliżej nieokreślonymi półszlachetnymi, użytkowymi odmianami lokalnymi, a nie osobnikami *P. communis* sensu stricte.

Ochroną pomnikową objęto tylko 3 drzewa jabłoni dzikiej.

Najokazalsze z nich rośnie w miejscowości Grzebienie, w gminie Dąbrowa Białostocka, województwo białostockie i mierzy 134 cm pierśnicy oraz 10 m wysokości.

W związku z rosnącym zainteresowaniem dzikimi drzewami owocowymi dla potrzeb leśnictwa i sadownictwa, powinno się objąć i zabezpieczyć znacznie większą ich liczbę, w miarę możliwości w różnych typach siedliskowych i w różnych dzielnicach przyrodniczo-leśnych. Powinno się też dążyć do objęcia ochroną nie tylko pojedynczych drzew, ale również ich lokalnych populacji, oraz zakładać ich plantacje nasienne dla potrzeb leśnictwa i sadownictwa. Dla tych plantacji należałoby w pierwszym rzędzie wyselekcjonować drzewa mateczne oddzielnie dla potrzeb produkcji nasion i dla produkcji drewna.

Dla potrzeb ochrony czereśni ptasiej celowe byłoby utworzenie na Pogórzu Sudeckim oraz w Beskidach i w Górach Świętokrzyskich pewnej liczby rezerwatów, obejmujących jej populacje w różnych zbiorowiskach leśnych. W tych województwach, w których grusza występuje licznie w krajobrazie rolniczym trzeba koniecznie zabezpieczyć większą liczbę jej osobników dla potrzeb nasiennictwa. Najtrudniej będzie zabezpieczyć drzewa dzikiej jabłoni, gdyż jest ona rozrzucona nierównomiernie na terenie lasów w różnych częściach kraju. Szczególną troską należałoby otoczyć dzikie drzewa owocowe w parkach narodowych i krajobrazowych i umożliwić im w tych warunkach naturalne odnowienie.

Władze ochrony przyrody powinny otoczyć szczególną opieką ginące dzikie drzewa owocowe, a przede wszystkim jabłonie i grusze, których istnienie w dzisiejszej dobie jest najsilniej zagrożone. Działania te powinny zabezpieczyć na przyszłość zasoby genowe, niezbędne dla gospodarki.

Instytut Dendrologii
ul. Parkowa 5
62-035 Kórnik

Stefan Białobok

PROTECTION OF TREES

The author presents the list of protected wild pears and crab apples, their localisation, size of the trees and their probable age. There are no mazzard cherry trees under protection in Poland. Wild fruit trees very rarely attain dimensions which would qualify them as nature monuments. Only 35 monuments trees were registered of which 3 are apple trees and 32 are pears. Wild apple and pear trees occur primarily in the agricultural landscape. Monument pear trees have been also registered and placed under protection when in the vicinity of places of national memory such as in Sławków, Krzywoda street (Katowice region) near a monument raised to commemorate the memory of Poles hanged there in 1943 by the nazi Germans. The complete lack of monument trees of mazzard cherry is probably the consequence of their short life spans.

The most impressive dimensions of pears were attained by the tree in Rutki-Borki (Ciechanów region), which has 17 m in height and a circumference of 630 cm at 80 cm from the ground.

